

φίλοι μοι, αἱ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἰάσουσί με ἀπιέναι, φίλτρα τε μανθάνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπωδάς. — Ἐπίστασαι γάρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σώκράτες; — Ἀλλὰ διὰ τί οἶει, ἔφη, Ἀπολλόδωρόν τε τόνδ' καὶ Ἀντισθένην οὐδέποτε μου ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα, καὶ Σιμμίαν θήδηθεν παραγίγνεσθαι; εὖ ἴσθι, ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλτρων τε καὶ ἐπωδῶν καὶ ἰυγγῶν ἐστί. — Χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ἰυγγά, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρῶτον ἔλκω αὐτήν. — Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἔλκεσθαι πρὸς σέ βούλομαι, ἀλλὰ σέ πρὸς ἐμέ πορεύεσθαι. — Ἀλλὰ πορεύσομαι, ἔφη, μόνον ὑποδέχου. — Ἀλλ' ὑποδέξομαί σε, ἔφη, ἐὰν μὴ τις φιλωτέρα σου ἔνδον ᾖ ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ἢ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ

§ 1 Ἀλλ' ἡ ἀηδιστάτη ὄψις, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς βίος ὑπάρχει, τὸ κακὸν ἔθος τῆς παιδεραστίας ἢ τῶν παιδικῶν, ἧτοι, τοῦ ἀπολαύειν τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς ἐν ὁμογενέσι προσώποις. Πάντως καὶ ὅπου τὸ οἰκτρὸν τοῦτο πάθος ἀναφαίνεται ὡς μοναδικὸν καὶ σποδαρικὸν φαινόμενον, αἰετοτε ἔσται βδελυρὸν καὶ στυγερὸν, ἀλλ' ὅταν ἀποδεικνύηται ὡς χαρακτηρισμὸς ὅλου ἔθνους, ὅταν οὐδαμῶς ὀκνῆ τις ἀνωμολογεῖν αὐτὸ ἀπροκαλύπτως καὶ συναριθμεῖν αὐτὸ ἐν ταῖς ἡδοναῖς, ὧν ἄνευ καθίσταται μονότονος καὶ ἀηδὴς ὁ βίος, ὅπου καὶ αὐτοὶ οἱ κορυφαῖοι τοῦ ἔθνους μόλις δύνανται ὑψοῦσθαι ὑπὲρ αὐτό, ὅπου αὐτὸς ὁ νόμος οὐδαμῶς καταδικάζει, ἀλλὰ τὸ μέγιστον περιορίζει μόνον αὐτό, ὅπου ἐκλαμβάνεται ὡς ἐν τῶν κυριωτάτων στοιχείων τῆς παιδείας καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἀνδρείας, ὅπου τέλος ἡ νεολαία εὐρίσκει ἐν τούτῳ πηγὴν πορισμοῦ καὶ ἡ πολιτεία μετέχει αὐτοῦ, τότε ὠφείλομεν μᾶλλον ἀποστρέψαι ὅλως τοὺς

ὄφθαλμούς ἀπὸ τόσοῦ μυσαρᾶς τῷ ἡμετέρῳ ἠθικῷ αἰσθηματι εἰκόνοσ καὶ πρὸς τιμὴν τῆσ ἀνθρωπότητοσ ἀμφιβάλλειν περὶ τῆσ ὑπάρξεωσ ὁμοίασ διαφθορᾶσ. Ὅπωσ καὶ ἀν κρίνη τισ περὶ τῆσ κακοηθείασ καὶ ἀσελγείασ τοῦ ἐταιρικοῦ βίου, πάλιν τὰ ὄργια τῆσ Λαμίας ἢ τῆσ Γναθαίνησ ὑπάρχουσιν ἤττον αἰσχρά, ἢ ἢ ἀπροκάλυπτοσ ἀσκησισ κακοηθείασ, ἧσ οὐδὲ τὸ ὄνομα τολμᾶ τισ ἀπαγγεῖλαι. Διδὸ καὶ εὐκόλωσ ἐξηγεῖται, ὅτι ἀνδρεσ πλήρεισ ἀγάπησ καὶ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἀλγῆσαντεσ ἐπὶ ταύτῃ τῇ θεωῇ μορφῇ, ἐπειράθησαν ἐκθεῖναι τὸ πρᾶγμα ὑπὸ εὐνοῖκωτέρων ἔποψιν, μὴ δυνηθέντεσ δὲ ἀρνηθῆναι τὸ γεγονὸσ τῆσ ἀναγνωτάτησ μεταξὺ δύο ἀρρένων ἀναστροφῆσ, ἐξέλαβον τοῦτο ὡσ διαφθοράν μόνον σχέσεωσ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν γένει ἀγνῆσ καὶ εὐγενοσ. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται ὁ διάπυροσ ἐραστήσ τῆσ ἀρχαιότητοσ Φρειδερίκοσ Ἰάκωβοσ ('Αναμ. Γ, 212-25), ὅσ πέποιθεν ὅτι αὐτῇ ἢ παιδεραστία ἐν πολλαῖσ πολιτεῖαισ τῆσ Ἑλλάδοσ ἀναμφιδόλωσ εἶχεν εὐγενέσ τι, ὅπερ μόλισ δύναται κατανοῆσαι ὁ νεώτεροσ κόσμοσ, ᾧ παρίσταται ἐν πάντῃ ἀλλοῖαισ περιστάσει μόνον ὡσ κακοῖθεια καὶ ἐπονείδιστοσ διαφθορά. Οἱ δὲ θελήσαντεσ μείναι ἀμερόληπτοὶ παρεδέξαντο ὡσ γενικώτερον καὶ ἐμπεφυκὸσ τῷ Ἑλληνικῷ βίῳ ἔθοσ τὴν μὴ ἀγνὴν παιδεραστίαν, ὡσ ἐξαίρεσιν δὲ μόνον τὴν παρά τισι φύλοισ, (οἶον τοῖσ Δωριεῦσι καὶ Κρησὶ κ.τ.τ.) καθαρότητα καὶ πολιτικὴν σημασίαν τῶν παιδικῶν. Μὴ δυνάμενοι ἐν συνειδήσει ἀποφαίνεσθαι βεβαίωσ ὑπὲρ τοῦ ἀγνοῦ ἢ μὴ τῆσ Ἑλληνικῆσ παιδεραστίας, καθ' ὅσον ὑπάρχει οὐχὶ ἀπίθανον, ὅτι ἤσκειτο καὶ τὸ πάλαι αὐτῇ ἢ νῦν γεωγραφικῶσ ἀνατολικὴ συνήθεια καὶ μάλιστα ἐν τε τῷ διεφθαρμένῳ ὄχλῳ καὶ τῷ ἐκλεκτῷ συλλόγῳ, προκρίνομεν ὡσ μέτρον τὴν ἠθικότητα καὶ σωφροσύνην ἐκάστου, εἴτε ἐραστοῦ εἴτε παιδικῶν, εἴτε νομοθεσιῶν καὶ ἠθικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ θίγομεν τῶν κυριωτέρων ζητημάτων ὡσ πρὸσ τοῦτο.

§ 2. Πρῶτον ἀναφύεται ἐνταῦθα τὸ ζήτημα, πόθεν ἤρξατο ἢ παιδεραστία; Εἰσῆχθη εἰσ τὴν Ἑλλάδα, ἀκακὸν ἐλληνικὴν γενεάν, ἐκ τῆσ βαρβάρου Ἀνατολῆσ, ἢ τὰ σπέρματα αὐτῆσ ὀπεθάλφθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἐδάφει; Ἀναμ-

φισθητήτως παρ' Ὀμήρῳ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος αὐτῆς φαίνεται, ὥστε τοῦτο καταδεικνύει τὸ μεταγενέστερον τῆς εἰρημένης διαφθορᾶς, εἰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι πολλαχῶς ὑπὸ τὸ κράτος ταύτης διατελοῦντες ἠθέλησαν παρεξηγήσαι καὶ τὰς ἀγνωστάς φιλίας. Μόνον ἡ Ἀττικὴ παιδερᾶστρια τραγωδία πλάττει τοιοῦτόν τινα διάλογον μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου κατὰ τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς. «Σέβας δὲ μηρῶν ἀγνὸν οὐκ ἐπηδέσω, | ὦ δυσχάριστε τῶν πυκνῶν φιλημάτων» ἡ αὐτὴ αὐτὴ ἀπέδωκεν εἰς τὸν Λαίον τὸν ἔρωτα τὸν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Πέλοπος Χρῦσιππον, ὃν ἀρπάσας καὶ ἀναθέμενος εἰς ἄρμα ἔφυγεν εἰς Θήβας· καὶ τοιοῦτος ἦν ὁ μῦθος τῆς ἀπολομένης ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου (τοῦ Χρῦσιππου). Ἄλλας φήμας περὶ ἀρχαιότητος τῆς παιδερᾶστίας φέρει ὁ Δουίδας ἐν λέξει: Θάμυρις. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ψευδολουκιάνειος Θεόμνηστος ἠδύνατο διατείνεσθαι, ὅτι ὁ Πάτροκλος ἠρᾶτο ὑπ' Ἀχιλλέως μόνον μέχρι τοῦ καταντικρῦ καθίζεσθαι, ἀλλ' ἦν καὶ τῆς ἐκείνων φιλίας μεστίτις ἠδονή· καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου ἀπερβράγη κλαίων τὴν εὐσεβῆ ὁμιλίαν τῶν μηρῶν αὐτοῦ. Καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπὸ Διὸς ἀρπαγέντος διὰ τὸ κάλλος θείου οἰνοχόου Γανυμήδους οὐδὲν τοιοῦτον ὑπαινίττονται τὰ ὁμηρικὰ ἔπη (Ἰλ. Γ. 232), ἐνθα ἀναφέρεται ὁ ἀντίθεος Γανυμήδης, | ὅς δὴ κάλλιστος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων· | τὸν καὶ ἀνηρεῖψαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεύειν, κάλλεος οἶο, ἐν' ἀθανάτοισι μετεῖη». Διὸ δὴ ἐννοητέον μόνον περὶ τῆς μετέπειτα διασκευῆς καὶ χρήσεως ταύτης τῆς παραδόσεως τὰς (παρὰ Πλάτωνι. Νομ. Α. σ. 636) κατὰ Κρητῶν μομφάς, ὅτι ἐπειόησαν αὐτὴν πρὸς δικαιολογίαν καὶ καθωράϊσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀκολασίας. «Πάντες δὴ Κρητῶν τὸν περὶ τὸν Γανυμήδη μῦθον κατηγοροῦμεν ὡς λογοποιησάντων τούτων, ἐπειδὴ παρὰ Διὸς αὐτοῖς οἱ νόμοι πεπιστευμένοι ἦσαν γεγονέναι, τοῦτον τὸν μῦθον προστεθεικέναι κατὰ τοῦ Διός, ἵνα ἐπόμενοι δὴ τῷ θεῷ καρπῶνται καὶ ταύτην τὴν ἠδονήν». Ὡστε καὶ τοῦτο τὸ σύμπτωμα, ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία ἦν ἀπηλλαγμένη τοιαύτης κηλίδος, σημεῖον ὅτι οὐχὶ ἔμφυτος τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ἀσθένεια ὑπάρχει ἡ παιδερᾶστία. Ὁ Τιμαιο (παρ' Ἀθηναίῳ Π. σ. 602 F.) ἱστορεῖ ὅτι τὸ παιδερᾶστεῖν

παρήλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκ Κρητῶν πρώτων, παρ' οἷς ὡς καὶ παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις Δωριεῦσιν ἡ παιδευαστία ἦν ἀνέκαθεν πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς θεσμὸς καὶ δεσμὸς, πολλαχῶς ἐκπίπτων τῆς ἀρχικῆς κλήσεως αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκοῦς ὀμιλίας καὶ οἰκειότητος μετὰ τοῦ γυναικείου φύλου. Τοιαύτην Ἑλληνικὴν τοῦ παιδευαστεῖν ἀρχὴν, καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους μετάδοσιν παραδέχονται καὶ οἱ συγκριτικῶς καὶ ἐν ἀντιθέσει ῥητῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος μετὰ τοῦ βαρβαρικοῦ συνεξετάζοντες. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος (Α', 135), λέγων περὶ τῶν Περσῶν, ὅτι μίσγονται παισὶν ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες, ἀναιρεῖται ἰσως ὑπὸ τοῦ ἐπὶ κακίᾳ συγγραφικῇ κατηγορήσαντος αὐτὸν Πλουτάρχου, διατεινομένου, ὅτι πρῶτον οἱ Πέρσαι ἐγίνωσκον τοῦτο. Ὁ δὲ Πλάτων (Συμπ. σ. 182 Β.), λέγων, «ὅτι πολλαχοῦ τῆς Ἰωνίας καὶ ἄλλοθι, ὅσοι ὑπὸ βαρβάροις οἰκοῦσιν, οὐ νομίζουσιν αἰσχρὸν τὸ χαρίζεσθαι ἔρασταῖς», ἐννοεῖ ἄρα γε τὴν σαρκικὴν παιδευαστίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐκ τῆς αἰτιολογίας τοῦ ὑποβαρβαρίζοντος ἔθους καταφαίνεται ἡ ἠθικωτέρα καὶ ἐλευθερωτέρα τοῦ παιδευαστεῖν σημασία ἐν συγράμματι μάλιστα περὶ οὐρανόυ καὶ ἀγνοῦ ἔρωτος; «Τοῖς γὰρ βαρβάροις (λέγει) διὰ τὰς τυραννίδας αἰσχρὸν τοῦτό γε, καὶ ἦ γε φιλοσοφία καὶ ἡ φιλογυμναστία· οὐ γάρ, οἶμαι, συμφέρει τοῖς ἄρχουσι φρονήματα μεγάλα τῶν ἀρχομένων, οὐδὲ φιλίας ἰσχυρὰς καὶ κοινωνίας, ὃ δὴ μάλιστα φιλεῖ τά τε ἄλλα πάντα καὶ ὁ ἔρωσ ἐμποιεῖν».

§ 3. Προφανῶς ἡ σημασία τοιαύτης Ἑλληνικῆς παιδευαστίας ἐνταῦθα ὑπάρχει ὅλως ἠθικὴ καὶ εὐγενής, καὶ κατὰ τοῦτο ἐνομιζέτο καὶ πλεονέκτημα ἐλευθερίας καὶ ἀγωγῆς ὑπὲρ τὰλλα βάρβαρα ἔθνη καὶ τοὺς δούλους, οἷς κατὰ τὸν Σολῶνειον νόμον ἦν ἀπηγορευμένον, «μὴ ξηραλοιφεῖν μηδὲ παιδευαστεῖν». Ἐπίσης καὶ ἡ εἰρωνικὴ παρατήρησις περὶ τοῦ περιάγοντος κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον καλὸν μειράκιον (ἄνδρα ὑπέρδασυν καὶ ὑπέραισχρον) λοχαγοῦ οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν δύναται ἔχειν (Κυρ. Παιδ. Β, 2, 8), ἀφ' οὗ ἐκεῖνος προσεκλήσατο τὸν λοχαγὸν διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀκαμάτου προσπαθείας αὐτοῦ, ἐν ἣ περιστάσει καὶ φιλίᾳ θεωρητέον μᾶλλον τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον. Δύναται μὲν γίνεσθαι

λόγος περὶ Ἑλληνικοῦ τοιοῦτου τρόπου καὶ περὶ τοῦ, τίνες Ἑλλήνων κατήρξαντο, ἀλλ' οὔδεις ἀγνοεῖ, ὅτι ἢ πρὸς ἡδονὴν μόνον καὶ οὐδεμίαν ἠθικὴν σημασίαν παιδεραστία πατρίδα ἔσχε τὴν πατρίδα τοῦ δεσποτισμοῦ Ἀσίαν. Ἡ πασίγνωστος ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῶν Σοδόμων (Γεν. 19) μαρτυρεῖ τὴν ἀρχαιότητα τούτου τοῦ κακοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ταύτῃ συναπτεόν καὶ τὴν παράλληλον, ἀλλ' ἔτι στυγερώτεραν αἰσχουργίαν τῶν ἀνδρῶν Γαβαᾶ (Κριτ. 19). Ἀλλὰ τούτου οὐδὲ ὁ πολυθεισμός καὶ ἡ εἰδωλολατρεία ἦν ἔνοχος· ὅτι αὕτη ἡ διασθορὰ ἐπιπολάζει παρὰ τοῖς μονοθεισταῖς, ὑπάρχει πασίγνωστον· καὶ παρ' ἀγρίοις λαοῖς εὕρηται τοῦτο. Παρὰ τοῖς Ἀλεουτίοις ὠραῖοι παῖδες ἀνατρέφονται ὅλως ὡς γυναῖκες, καὶ ὑποβάλλονται εἰς πάντα τὰ ἔργα τῶν κορασίων. Ἐκλεαίνουσιν ἢ ἀποφιλοῦσι τὸν πῶγονα αὐτῶν, στίζουσιν αὐτοὺς περὶ τὸ στόμα ὡς τὰς γυναῖκας, περικοσμοῦσι διὰ περιάπτου κόσμου καὶ μεταχειρίζονται αὐτοὺς ἐν πᾶσιν ἀντὶ παλλακῶν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐξερρίζωσε τοῦτο τὸ αἰσχροῦργημα. Περὶ τοῦ τί διέπραξάν τινες ἐν μέρει, εἰ καὶ ἀρκούντως γνωστόν, ἀδύνατον ποιήσασθαι λόγον ἐνταῦθα, ἀλλὰ χρεῖα ὑπομνήσαι ἐνταῦθα τοὺς Μαρικονίους, οἵτινες ἐν ἔθνει χριστιανικωτάτῳ καὶ καθολικωτάτῳ, ἐν Περού καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν Λίμα, περιφέρονται δημοσίᾳ ἄνδρες γυναικῶδεις, ἐνδεδυμένοι ἀναλόγως τῆς ἀνδρογύνου καὶ ἐρμαφροδιτικῆς καταστάσεως αὐτῶν ἐσθῆτα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ ἐπιμελῶς προσπαθοῦντες, ὅπως ἐξομοιωθῶσι πρὸς τὸ θῆλυ φύλον κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ σχήματα. Μετὰ τοιοῦτων δὲ οὐτιδανῶν κιναιδῶν περιφέρονται νέοι τῶν ἐν καταστάσει, ἐπισκέπτονται αὐτοὺς φανερώς καὶ συμποσιάζουσι παρ' αὐτοῖς. Τόσον δὲ ἀπημβλύνθη ἢ πρὸς ταύτην τὴν κακοῦθειαν συνήθεια, ὥστε αἱ γυναῖκες καλοῦσι κομφὸν καὶ εὐένδυτον ἄνδρα *mi Mariconito* ἄνευ προθέσεως ψόγου (Ἰδ. Φ. Ἰάκωβος τ. III σ. 213). Ἀλλὰ βεβαίως παρ' Ἑλλησι διατελεῖ ἀδικαιολόγητον τοῦτο, εἴτε ἐκ ξένων ἡμιβαρβάρων ἐθνῶν μετεβιβάσθη εἰς Ἑλλάδα, ὡς ἐκ λυδικῶν, ἢ ἐκ θρακικῶν ἢ μυσικῶν καὶ φρυγικῶν φύλων, εἴτε ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ δεῖνος ἑλληνικοῦ φύλου καὶ ἐκεῖθεν μετεδόθη εἰς ἄλλα, διότι οὐδέποτε ἢ αἰσχουργία καὶ κακουργία τούτου

δικαιολογείται διὰ τῆς τοῦ ἄλλου. Τοῦτο μόνον θέλομεν σημειῶσαι, ὅτι ἐπανελημμένη παρατήρησις ἐδίδαξεν ἀναμφισβητήτως, ὅτι ἢ τε ἀγνή καὶ ἢ ἀκάθαρτος παιδευαστία ἀπαντᾷ ἀνεξαρτήτως κλιμάτων, θρησκευμάτων καὶ νομοθεσιῶν ἐν παντὶ καιρῷ, παρ' Ἑβραίοις (Λευϊτικ. ΙΗ, 22, — Κ, 13), ἐνθα ἀπαγορεύεται ἡ βδελυρὰ πρᾶξις τῆς ἀρσενοκοιτίας, παρὰ Πέρσαις καὶ Γερμανοῖς ἢ Γαλάταις (Ἀριστοτ. Πολιτ. Β. 9) καὶ παρὰ Κελτοῖς οὐκ ἐνομιζέτο αἰσχρὸν τὸ τοὺς νέους ἀφειδεῖν τῆς ἀκμῆς, καὶ παρὰ τοῖς ἄνω Ἀσιάταις καὶ τοῖς νησιώταις τοῦ νοτίου Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὴ γίνεται ὅλως περιττὴ ἡ ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ, ἂν οἱ Πέρσαις ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦτο, καθ' ἃ ὁ Ἡρόδοτος διατείνεται (Α. 135), ἢ τὸ ἀνάπαλιν, καθ' ἃ ὁ Κοραῆς ἀντιλέγει ἐκείνῳ.

§ 4. Πάντα ταῦτα τὰ περὶ ἀρχῆς καὶ διαδόσεως, ὡς καὶ τινὰ τῶν ἐπομένων περὶ τοῦ ἐν διαφόροις ἑλληνικαῖς πολιτεαῖς ὑποθαλπομένου ἔθους, διατελοῦσι πάντοτε ἀπλᾶ παραδείγματα καὶ μερικότητες, δυνάμενα ἀποδείξαι καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθους καὶ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ φαίνεται ὀρθότερα καὶ ἀμερόληπτος ἡ κρίσις τῶν νομιζόντων καὶ μετὰ πάσας τὰς μεγίστας παρεξηγήσεις ταύτης τῆς ἐπιμιξίας, ὅτι γενικώτερον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἦν ἄδολος, ὡς ἀνήκουσα τοῖς ἐνδόξοις χρόνοις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπομένως, οὐδαμῶς ἠδύνατο εἶναι καθαρὰ συνέπεια τῆς πολυανδρίας ὡς παρὰ τοῖς πολεμικοῖς καὶ ἀπολιτίστοις ἔθνεσιν. Εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους καὶ παρὰ τοῖς Ἴωσιν ἦν ὅλως ξένη· ἐπίσης διατελεῖ βέβαιον, ὅτι, καθ' ὅσον διεμορφοῦντο αἱ διάφοροι πολιτεαὶ, καὶ ἰδίως αἱ ὀλιγαρχικαί, ἠϋξάνετο ἀδιαλείπτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐν πολλοῖς λαοῖς ἐγκατέμεινεν ἐν τῇ ταπεινοτάτῃ ὑλικότητι. Ἐφ' ὅσον ὁμως οἱ διάφοροι νομοθέται ἠδύναντο συνεργεῖν, ὡς ἐν Ἀθήναις, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Θήβαις, ἵνα καταστήσωσιν ὠφέλιμον πρὸς πολιτικούς σκοποὺς τὸ ἐξεγερθὲν πάθος, ὁ λελογισμένος πρὸς ὠραίους καὶ ἀξίους παῖδας ἔρωσ, ὅς εὐκόλως ἀνεπτύσσετο ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην συμπεριφορᾶς καὶ ἐπιμιξίας ἐν τοῖς γυμνασίοις, ὧφειλε μένειν ἀποκλειστικὸν κτῆμα τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἐλευθέρου καὶ πεπαιδευμένου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ προάγειν τὴν

ἐπὶ καθαρῶς εὐρύθμῳ μορφῇ ἡδονῇ, ἣν διαιωρίζουσι τόσον πολυάριθμα ἄγγετα, καὶ διὰ τῆς θέας σωματικῆς τελειότητος ὑπεκαίειν διαρκῆ καὶ δραστηκὴν ἀμίλλαν ἐν εὐγενέσι καὶ μεγαλοῦργοις ἔργοις. Ἐλπίζετο, ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἔμελλον ἀνατρέφεσθαι τῇ πατρίδι ἐνθουσιῶντες πολεμισταί, ἰδίως πρὸς ἀπόκρουσιν τυράννων· ἀλλὰ καὶ συνείθιζεν ὁ παιδευαστικὸς δεσμὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς θωρικαῖς καὶ αἰολικαῖς πολιτείαις συγχωνεύειν τὴν γυμναστικὴν μετὰ τῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἐπισφαλῇ σχέσει τῆς παιδευαστίας δυσκόλως διεχαράττετο καὶ στενὸν τι ὄριον, διαχωρίζον αὐτὴν ἀπὸ ἀναμφισβητήτου ἀκολασίας καὶ παρὰ φύσιν κακοηθείας. Κατὰ πόσον ἡ παιδευαστία καὶ τῶν Ἠλείων καὶ αὐτῶν τῶν Λακεδαιμονίων ἦν ἐνοχὸς τοιαύτης κηλίδος, τοῦτο ἀφίεται εἰς τὴν ἱστορικὴν εὐθύνην τοῦ Κικέρωνος λέγοντος (ἐν Πολιτ. Δ', 4)· « παραλείπω τὰ παρὰ τοῖς Ἠλείοις καὶ Θηβαίοις, παρ' οἷς ἐν τῷ ἔρωτι τῶν ἐλευθέρων ἡ ἀσέλγεια ἔχει καὶ ἐπιτετραμμένην καὶ ἀνειμένην καὶ ἀκόλαστον ἄδειαν· αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, παραχωροῦντες τὰ πάντα ἐν τῷ ἔρωτι τῶν νέων ἐκτὸς τῆς φθορᾶς, διαχωρίζουσι διὰ τοίχου βεβαίως λεπτοῦ τὸ ἐξαιρούμενον· διότι ἐπιτρέπουν τὰς περιπτύξεις καὶ τὰς συγκοιμήσεις ἱματίων παρεντιθεμένων *). Οὕτως ἡ λεπτὴ ἐκείνη διάκρισις τῆς παιδευαστίας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν Ἀθήναις προήχθη ἡ ἀκολασία τῶν ἡθῶν, ἐματαιώθη καὶ διαταράσσεται ἀδιαλείπτως ἐπὶ μᾶλλον· ἐν τῇ διαταράξει τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐξετοπίσθησαν καὶ κατὰ τοῦτο πάντα τὰ ὄρια καὶ ὁ νόμος ἠδύνατο μόνον ἀποκλείων τὸν τοιοῦτον ἀκόλαστον ἄνδρα ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τιμῆς, ὑποβάλλων αὐτὸν εἰς τὴν ἀτιμίαν. Μετ' ὀλίγον οὐδεμία μερίς τοῦ ἔθνους ἔμεινε καθαρὰ ἀπὸ τῆς αἰσχρᾶς

* *Mitto apud Eleos et Thebanos, apud quos in amore ingenueorum libido etiam permissam habet et solutam licentiam; Lacedaemonii ipsi, quum omnia concedant in amore juvenum praeter stuprum, tenui sane muro diaspiunt id, quod excipiunt; complexus enim concubitusque permittunt palliis interjectis.* Πάραδ. Πλάτων. Φαίδρ. σ. 256).

διαφθοράς. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἡ χρηστοτάτη σημασία τούτου τοῦ ἔθους παρείχε τὴν στερεότητα καὶ τὸν κοινωνικὸν τόνον ῥωμαϊκῆς φιλίας.

§ 5. Ἐτι ἐν ἀμφιβόλῳ ἡμῖν σημασία καὶ σκοπῷ ἡ παιδευ-
 στία ὑπεθάλπετο διὰ νόμων ἐν ταῖς πλείσταις καὶ εὐνομωτέραις
 τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἡλιδι καὶ
 ἐν Λακεδαιμόνι. Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων φαίνεται ὅτι ἡ τάσις τού-
 του τοῦ ἔρωτος κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ εὐτυχεστέρους
 χρόνους τῶν κρητικῶν πολιτειῶν ἦν καθαρὰ καὶ εὐγενής, ἀλλὰ
 μετὰ ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συγγραφῆς τῶν Πλατωνείων
 νόμων ἦν προφανὲς γεγονὸς ἡ κατάχρησις ταύτης τῆς σχέσεως.
 Τὸ περὶ τοῦ παιδικοῦ ἔρωτος ἔθος ἡ νόμιμον τῶν Κρητῶν ἦν
 ὅλως ἴδιον αὐτῶν κατὰ τὸν Ἐφορον (παρὰ Στράβωνι I, 4, 21
 « οὐ γὰρ πειθοὶ κατεργάζονται τοὺς ἐρωμένους, ἀλλ' ἀρπαγῇ·
 προλέγει μὲν τοῖς φίλοις πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἢ πλείονων ὁ ἐραστής,
 ὅτι μέλλει τὴν ἀρπαγὴν ποιῆσθαι· τοῖς δ' ἀποκρύπτει μὲν τὸν
 παῖδα, ἢ μὴ εἶν πορεύεσθαι τὴν τεταγμένην ὁδόν, τῶν αἰσχίστων
 ἐστίν, ὡς ἐξομολογουμένοις, ὅτι ἀνάξιος ὁ παῖς εἶη τοιοῦτου ἐρα-
 στοῦ τυγχάνειν. Συνιόντες δέ, ἂν μὲν τῶν ἴσων ἢ τῶν ὑπερεχόν-
 των τις ἢ τοῦ παιδὸς τῇ τιμῇ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁ ἀρπάζων, ἐπιδιώ-
 κοντες ἀνθήψαντο μόνον μετρίως, τὸ νόμιμον ἐκπληροῦντες· τἄλλα
 δ' ἐπιπρέπουσιν ἄγειν χαίροντες· ἂν δ' ἀνάξιος, ἀφαιροῦνται· πέ-
 ρας δὲ τῆς ἐπιδιώξεώς ἐστιν, ἕως ἂν ἀχθῇ ὁ παῖς εἰς τὸ τοῦ ἀρπά-
 σαντος ἀνδρεῖον. Ἐράσμιον δὲ νομίζουσιν οὐ τὸν κάλλει διαφέ-
 ροντα, ἀλλὰ τὸν ἀνδρεία καὶ κοσμιότητι· καὶ δωρησάμενος ἀπά-
 γει τὸν παῖδα, εἰς ὃν βούλεται τόπον· ἐπακολουθοῦσι δὲ τῇ ἀρ-
 παγῇ οἱ παραγενόμενοι· ἐστιασθέντες δὲ καὶ συνθηρεύσαντες δίμη-
 νον (οὐ γὰρ ἕξεισι πλείω χρόνον κατέχειν τὸν παῖδα) εἰς τὴν
 πόλιν καταβαίνουσιν. Ἀφίεται δ' ὁ παῖς, δῶρα λαβὼν στολὴν πο-
 λεμικὴν καὶ βοῦν καὶ ποτήριον, Ταῦτα μὲν κατὰ τὸν νόμον δῶρα,
 καὶ ἄλλα πλείω καὶ πολυτελῆ· ὥστε συνεργανίζειν τοὺς φίλους διὰ
 τὸ πλῆθος τῶν ἀναλωμάτων. Τὸν μὲν οὖν βοῦν θύει τῷ Δεῖ καὶ
 ἐστιᾷ τοὺς συγκαταβαίνοντας· εἴτ' ἀποφαίνεται περὶ τῆς πρὸς τὸν
 ἐραστὴν ὁμιλίας, εἴτ' ἀσμενίζων τετύχηκεν, εἴτε μὴ τοῦ νόμου

τοῦτο ἐπιτρέψαντος, ἐν' εἴ τις αὐτῷ βία προσενήνεκται κατὰ τὴν ἀρπαγὴν, ἐνταῦθα παρῆ τιμωρεῖν ἑαυτῷ καὶ ἀπαλλάττεσθαι. Τοῖς δὲ καλοῖς τὴν ιδέαν καὶ προγόνων ἐπιφανῶν, ἐραστῶν μὴ τυχεῖν αἰσχρὸν, ὡς διὰ τὸν τρόπον τοῦτο παθοῦσιν. Ἐχουσι δὲ τιμὰς οἱ παρασταθέντες (οὕτω γὰρ καλοῦσι τοὺς ἀρπαγέντας). Ἐν τε γὰρ τοῖς δρόμοις καὶ τοῖς θρόνοις ἔχουσι τὰς ἐντιμοτάτας χώρας τῆ τε στολῆ κοσμεῖσθαι διαφερόντως τῶν ἄλλων ἐφίεται τῆ δοθείσῃ παρὰ τῶν ἐραστῶν· καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ τέλειοι γενόμενοι διάσημον ἐσθῆτα φέρουσιν, ἀφ' ἧς γνωσθήσεται ἕκαστος κλεινὸς γενόμενος. Τὸν μὲν γὰρ ἐρώμενον καλοῦσι Κλεινόν, τὸν δ' ἐραστὴν Φιλήτορα». Ταῦτα οὐδεμίαν δίδουσι νύξιν περὶ ἐνσπίλου ἀναστροφῆς, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ λέξεις « εἴ τις αὐτῷ βία προσενήνεκται κατὰ τὴν ἀρπαγὴν », λίαν γενικαὶ ἐκφράσεις οὔσαι οὐδὲν τεκμηριοῦσι· κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ Μάξιμος ὁ Τύριος (Λόγος ΚΓ', 8) λέγει· « διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐπαινῶ τὸν Κρητῶν νόμον καὶ τῶν Ἡλείων μέμφομαι· τὸν μὲν Κρητικὸν ἐπαινῶ τῆς ἀνάγκης, τὸν δὲ Ἡλείων μέμφομαι τῆς ἐξουσίας. Κρητικῷ μεираκίῳ αἰσχρὸν προσάψασθαι παιδικῶν ». Ἄλλὰ τῆ ἀγνῆ ταύτῃ σημασία τῆς Κρητικῆς παιδεραστίας φαίνονται ἐναντιούμενοι ἄνδρες, οὓς ὑπάρχει πολλῷ δυσχερέστερον ἐξελέγξαι ἐπὶ ἀγνοίᾳ νομίμων καὶ ἐθίμων, ἢ ἐπὶ στρεβλαῖς γνώμαις καὶ προλήψεσι. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων (Νομ. Η', σ. 836), εἰπὼν ὅτι « δύσκολον τὸ τεμεῖν δραστηκὸν φάρμακον τοῖς ἔρωσι καὶ θεῖναι οἰονδήποτε περὶ τούτων νόμον », προστίθησι, « καὶ γὰρ οὖν πρὸς μὲν ἄλλα οὐκ ὀλίγα ἢ Κρήτη τε ἡμῖν ὄλη καὶ ἢ Λακεδαιμῶν βοήθειαν ἐπιεικῶς οὐ μικρὰν ξυμβάλλονται τεθεῖσι νόμους ἄλλοίους τῶν πολλῶν τρόπων, περὶ δὲ τῶν ἐρώτων (αὐτοὶ γὰρ ἐσμεν) ἐναντιοῦνται παντῶσιν· εἰ γὰρ τις, ἀκολουθῶν τῆ φύσει, θῆσει τὸν πρὸ Λαῖου νόμον, λέγων, ὡς ὀρθῶς εἶχε τὰ τῶν ἀρρένων καὶ νέων μὴ κοινωνεῖν, καθάπερ θηλειῶν, πρὸς μίξιν ἀφροδισίων, μάρτυρα παραγόμενος τὴν τῶν θηρίων φύσιν, καὶ δεικνύς πρὸς τὰ τοιαῦτα οὐχ ἀπτόμενα ἄρρενα ἄρρενος διὰ τὸ μὴ φύσει τοῦτο εἶναι, τάχ' ἂν χρωτὸ πιθανῶ λόγῳ καὶ ταῖς ὑμετέραις πόλεσιν οὐδαμῶς συμφωνοί (ταῖς τοῦ Κρητὸς καὶ Σπαρτιάτου) ». Ἄλλ' ἐνταῦθα, τὸ μὲν διότι συν-

άπει εν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ κρητικὸν καὶ σπαρτιατικὸν περὶ παιδεραστίας ἔθος, ἐν ᾧ ῥηταὶ μαρτυρίαι καθιστῶσι τὸ σπαρτιατικὸν ἀνεπίληπτον, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐν λογικῇ καὶ θεωρητικῇ νομοθεσίᾳ ἀπόκλεισιν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου, δύναται τις εὐλόγως μὴ προσθεῖναι μηδεμίαν πίστιν. Πῶς ὅμως ἐξηγητέον τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, λέγοντος (Πολιτ. Β', 10), ὅτι ὁ Κρῆς νομοθέτης Μίνως ἐποίησε τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας ὁμιλίαν πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεχνῶσι καὶ ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν πολιτικοῦ τινος δῆθεν κινδύνου καὶ πρὸς ἐπίτευξιν ἐλευνοῦ τινος πλεονεκτήματος, οὐχὶ μόνον ἠνέσχετο τοιοῦτον αἰσχος, ἀλλὰ καὶ νόμῳ ἡξίου διατάξαι καὶ τοῦτο ἐν νομοθεσίᾳ σεμνῇ καὶ συνετῇ; Ἐπίσης δυσάποφασιστον καὶ μετὰ ταῦτα, εἴτε ἦσαν ταῦτα σποραδικὰ φαινόμενα, εἴτε καὶ γενικὸν ἔθος, διότι καὶ ἡ γενικὴ ἔκφρασις τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν ἣ ἐκφράζει τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν σκοπὸν τῆς διὰ νόμου καθιερωθείσης παιδεραστίας καὶ αἱ συχνάκις ἐπανερχόμεναι ἔκφρασις τοῦ Πλάτωνος, « αἱ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδοναί », « ἡ ἀρρένων πρὸς ἄρρένας μίξις » καὶ ἡ συμπαράθεσις τῶν παιδικῶν μετὰ τῶν γυναικείων ἐρώτων, καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι πρῶται αἱ πολιτεῖαι τῆς Σπάρτης καὶ Κρήτης, ἰδίως δὲ τῆς τελευταίας, ἦσαν αἰτιάσιμοι διὰ ταῦτα, οὐδέποτε δύνανται ἀναιρεθῆναι ὡς πρὸς τὴν γενικότητα τοῦ ἔθους ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος, ὑπὸ τῆς διαφημιζομένης ἐλληνικῆς σωφροσύνης, ἧς ἄλλως ἀπέδομεν ἀλλαχού τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν, καὶ ἄλλων συλλογισμῶν, ἐμβαλλόντων ἡμᾶς ἐν ἀτελευτήτῳ λογικῷ κύκλῳ. Φανερόν δέ, πρὸς πότερον μέρος ῥέπουσι καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλείδου λέγοντος (Πολιτ. 3) περὶ Κρητῶν ὅτι « εἰκάσι πρῶτοι κεχρῆσθαι ταῖς πρὸς τοὺς ἄρρένας ἐρωτικαῖς ὁμιλίαις καὶ οὐκ αἰσχρὸν παρ' αὐτοῖς τοῦτο », καὶ ἡ περὶ τοῦ Κρητικοῦ ἄρπαγμοῦ κρίσις τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντος (Περὶ παιδ. ἀγωγῆς, 15) « τοὺς μὲν Θῆβησι καὶ τοὺς Ἡλιδοφρευκτέον ἔρωτας καὶ τὸν ἐκ Κρήτης καλούμενον ἄρπαγμόν· τοὺς δὲ Ἀθηνησι καὶ τοὺς ἐν Λακεδαίμοσι ζηλωτέον ». — Δύσκολον ἀποφασίσαι ἔτι, κατὰ πόσον ἔγεται ἀληθείας ἡ ἀπόφασις τοῦ Τιμαίου, ὅτι τοῦτο τὸ κακὸν « ἀπὸ Κρήτης δὴ πρώτης διεδόθη καὶ εἰς τὴν

λοιπὴν Ἑλλάδα ἀλλ' ἀναμφισβήτητον διατελεῖ, ὅτι καὶ αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις γυμναστικαὶ κατὰ πρῶτον ἐν Κρήτῃ ἀκούονται καὶ ὁ Πλάτων (Πολιτ. Ε', σ. 452) παρίστησιν ἡμῖν τὴν παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλησιν ἐντύπωσιν τούτου τοῦ Κρητικοῦ καὶ δωρικοῦ ἔθους λέγων «οὐ πολὺς χρόνος, ἐξ οὗ τοῖς Ἑλλησιν ἐδόκει αἰσχρὰ εἶναι καὶ γελοῖα, ἔπερ νῦν τοῖς πολλοῖς τῶν βαρβάρων, γυμνοὺς ἀνδράς ὀρᾶσθαι» καὶ ὅτε ἤρχοντο τῶν γυμνασίων πρῶτον μὲν Κρήτες, ἔπειτα Λακεδαιμόνιοι, ἐξῆν τοῖς τότε ἀστείοις ταῦτα πάντα κωμῶδειν». Ἐνταῦθα ἀδιάφορον, ἂν ὑπὸ Θουκυδίδου (Α, 6) ἀναφέρωνται πρῶτοι οἱ Σπαρτιαῖται ὡς γυμνωθέντες, διότι καὶ ὁ Πλάτων συναναφέρει αὐτοὺς ὡς δευτέρους, καὶ τὸ κυριώτερον, ἀμφοτέροι εἰσὶ Δωριεῖς καὶ ἄλλως ὑπάρχει γνωστὴ ἡ μεταξύ σπαρτιατικῶν καὶ κρητικῶν ἐθνῶν σχέσις, ἀλλ' ὅτι αὐτὴ δὴ αὐτὴ ἢ ἐν τοῖς γυμνασίοις γύμνωσις ἦν, εἰ μὴ ἢ πρώτη ἔγερσις καὶ ἀφορμὴ, ἀλλ' ὅμως ἡ σφόδρα ἀναφλέγουσα τὴν ἅπαξ ἐμπυρωθεῖσαν ἐπιθυμίαν, τοῦτο οὐ μόνον φυσικὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος ῥητῶς ἀνομολογεῖται. Οὐχὶ γεροντικὴ καὶ σοφιστικὴ φωνασκία μόνον, ἀλλὰ σύμφωνος πρὸς τὴν γενικὴν τῶν Ῥωμαίων περὶ ἐλληνικῆς γυμναστικῆς κρίσιν, οἷαν ἀνωτέρω παρεθέμεθα, εἰσὶ τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα τοῦ Κικέρωνος (Tusculan. IV, 23). «Διότι τίς ἐστίν οὗτος ὁ τῆς φιλίας ἔρως; διὰ τί οὔτε δυσειδῆ νεανίαν ἀγαπᾷ τις, οὔτε εὐειδῆ γέροντα. Ἐμοὶ τοῦλάχιστον φαίνεται, ὅτι τοῦτο τὸ ἔθος ἐγεννήθη ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς ὑπάρχουσιν οὗτοι οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἐπιτρεπόμενοι ἔρωτες. Ὁρθῶς λοιπὴν λέγει Ἴννιος ὁ ποιητής: Ἀρχὴ τοῦ αἰσχρουργήματος ὑπάρχει τὸ ἐνώπιον τῶν πολιτῶν γυμνοῦσθαι τὰ σώματα*». Ἀλλὰ τὴν ἐπήρεια ταύτην τοῦ γυμνασίου καὶ Ἑλληνες συγγραφεῖς τὸ μὲν ἀπ' εὐθείας ὁμολογοῦσι, τὸ δὲ ἀναφέρουσι συμπτώματα τεκμηριοῦντα τοῦτο. Οὕτως ὁ Πλάτων (Νομ. Α', σ. 636) λέγει περὶ τῶν γυμνασίων καὶ συσσιτίων

* Quis est enim iste amor amicitiae? cur neque deformem adolescentem quisquam amat neque formosum senem? mihi quidem haec in Graecorum gymnasiis nata consuetudo videtur, in quibus isti liberi et concessi sunt amores. Bene ergo Eunius «Flagitii principium est nudare inter cives corpora».

« καὶ δὴ καὶ παλαιὸν νόμιμον δοκεῖ τοῦτο τὸ ἐπιτήδευμα τὰς κατὰ φύσιν τὰς περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδονὰς οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θηρίων διεφθαρκεναί· καὶ τούτων τὰς ἡμετέρας πόλεις πρώτας ἂν τις αἰτιῶτο, καὶ ὅσαι τῶν ἄλλων μάλιστα ἄπτονται τῶν γυμνασίων ». Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης λέγει περὶ τῶν ἀκκισμῶν τῶν συγχρόνων αὐτῷ παιδῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας παιδείας, ὅτε τὰ δίκαια ἤνθουν καὶ σωφροσύνη νενόμιστο, ὅτι « ἐν παιδοτρύβου καθίζοντας τὸν μηρὸν ἔδει προβαλέσθαι | τοὺς παῖδας, ὅπως τοῖς ἔξωθεν μηδὲν δεῖξειαν ἀπηνές, | εἴτ' αὖ πάλιν αὐθις ἀνισταμένους ξυμφῆσαι καὶ προνοῆσαι, | εἰδῶλον τοῖσιν ἐρασταῖσιν τῆς ἥβης μὴ καταλείπειν· | ἠλείψατο δ' ἂν τοῦμπαλοῦ οὐδεὶς παῖς ὑπένερθεν τότε ἂν, ὥστε | τοῖς αἰδοίοισι δρόσος καὶ χυνοῦς, ὥσπερ μήλοισιν ἐπήνθει, | οὐδ' ἂν μαλακὴν φυρασάμενος τὴν φωνὴν πρὸς τὸν ἐραστὴν | αὐτὸς ἑαυτὸν προαγωγέων τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐβλάδιζεν » | (Νεφελ. 973 κ. ἐξῆς). Ὁ δὲ λόγος, δι' ὃν ὁ ἐραστὴς τοῦ Βάκχωνος, ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ γάμου, ἦν κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἐρωτικ. 4)· « ὅπως ἄθικτος αὐτῷ καὶ νεαρὸς ἀποδύοιτο πλεῖστον χρόνον ἐν ταῖς παλαιαῖς. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ γυμνάσια ἦσαν ὁ κύριος τῆς προαγωγείας τόπος καὶ ἡ ἐστία, ἐν ἣ ἀνεκαίετο καὶ ἀνεφλέγετο ἡ φλόξ τοῦ μιαροῦ πάθους. Καὶ ἄλλαι παραδόσεις, ὅσον ὅτι ὁ Χρῦσιππος ἀνηρπάγη ἐν τοῖς νεμεακοῖς ἀγῶσι, καὶ ἡ τοῦ Πλάτωνος εἰδήσις, ὅτι οἱ βάρβαροι περιεφρόνουν τὴν τε γυμναστικὴν καὶ τὴν παιδευαστίαν, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σολωνείου νόμου ἀπαγόρευσις τοῖς δούλοις, μὴ παιδευαστεῖν. μηδὲ ξηραλοφεῖν, τὴν αὐτὴν συνάφειαν καὶ ἐπήρειαν τῶν γυμνασίων μαρτυροῦσι.

§ 6. Ἄλλ' ἰδίως ἐν Ἡλιδί καὶ Βοιωτίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις ἀπολίστοις τόποις ἐπ' ἐλάχιστον ἀπεκρύπτετο ὁ ὕλικὸς σκοπὸς τῆς παιδευαστίας καὶ διὰ τοῦτο ἢ παρ' Ἡλείοις καὶ Βοιωτοῖς παιδευαστία ἀντιτίθεται οὐχὶ μόνον τῇ καθαρᾷ Σπαρτιατικῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπ' ἀμφοτέρα ῥεπούση ἀθηναϊκῇ. Περὶ τῶν τοιούτων λέγει ὁ Πλάτων (Συμπ. σ. 182, Β')· « καὶ δὴ καὶ ὁ περὶ τὸν ἔρωτα νόμος ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι νόησαι ῥάδιος· ἀπλῶς γὰρ ὠριταί· ὁ δ' ἐνθάδε καὶ ὁ ἐν Λακεδαιμόνι ποικίλος· ἐν Ἡλιδί μὲν γὰρ καὶ

ἐν Βοιωτοῖς καὶ οὐ μὴ σοφοὶ λέγειν, ἀπλῶς νενομοθέτηται καλὸν τὸ χαρίζεσθαι ἐρασταίς, καὶ οὐκ ἂν τις εἶποι, οὔτε νέος οὔτε παλαιός, ὡς αἰσχρὸν. Ἡ ποικιλία ἰδίως τοῦ ἐν Ἀθήναις νόμου ἦν, ὅτι δύο στοιχεῖα ὑπέκειντο τῇ ἀττικῇ παιδευρασίᾳ, ἐν ἀγνὸν καὶ ἕτερον μὴ ἀγνὸν. Ταύτην τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν διαμάχην τῶν στοιχείων τούτων ἀριστα περιγράφει ὁ αὐτὸς Πλάτων (Νομ. σ. 837) «μικτὴ δ' ἐκ τούτων (τῶν ἐναντίων καὶ τῶν ὁμοίων) γενομένη φιλία πρῶτον μὲν καταμαθεῖν οὐ ῥαδία, τί ποτε βούλοισι' ἂν αὐτῷ γενέσθαι τις, ἔχων τὸν τρίτον ἔρωτα τούτων (τὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τε τὴν καθαρὰν φιλίαν καὶ τὸν ὑλικὸν ἔρωτα) ἔπειτ' εἰς τούναντίον ὑπ' ἀμφοῖν ἐλκόμενος ἀπορεῖ, τοῦ μὲν κελεύοντος τῆς ὥρας ἄπτεσθαι, τσὺ δ' ἀπαγορεύοντος· ὁ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐρῶν καὶ τῆς ὥρας καθάπερ ὀπώρας πεινῶν ἐμπλησθῆναι παρακελεύεται ἑαυτῷ τιμὴν οὐδεμίαν ἀπονέμων τῷ τῆς ψυχῆς ἤθει τοῦ ἐρωμένου· ὁ δὲ περίεργον μὲν τὴν τοῦ σώματος ἐπιθυμίαν ἔχων, ὀρῶν δὲ μᾶλλον ἢ ἐρῶν τῇ ψυχῇ δεόντως τῆς ψυχῆς ἐπιτεθυμηκώς, ὕβριν ἤγηται τὴν περὶ τὸ σῶμα τοῦ σώματος πλησμονήν.» Παρὰ Ξενοφῶντι (Συμπ. Η 34), εἰ καὶ συγκαταλέγεται καὶ ἠθικόν τι τέλος τῆς παρὰ Θηβαίοις καὶ Ἡλείοις παιδευρασίας, ὅτι παρετάττοντο τὰ παιδικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν λόγον, ὅτι καὶ στράτευμα ἀλκιμώτατον ἂν γένοιτο ἐκ παιδικῶν τε καὶ ἐραστῶν, ὅμως τὸ συγκαθεύδειν, ὅπερ, ἀμφίβολον εἰ καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἦν ὄλως ἐπονείδιστον, ἦν παρ' ἐκεῖνοις νόμιμον. Καὶ ἐν γένει συνάδουσι τοῖς περὶ ἀκαθάρτου τάσεως τῆς Ἡλιακῆς καὶ Βοιωτικῆς παιδευρασίας εἰρημένοις καὶ πολλαὶ ἄλλαι μαρτυρίαι. Τρανότατα μαρτυρεῖ τοῦτο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἄμεμπτον Σπαρτιατικὸν ἔθος ὁ Ξενοφῶν (Λακων. Πολιτ. Β', 13) λέγων «ὅτι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἢ ὡσπερ Βοιωτοί, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέστες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὡσπερ Ἡλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται, καὶ ἡ παράδοσις, ὅτι ἐδόκει τοῖς Θηβαίοις ἐν τῶν καλῶν τὸ ἐρεῖν τῶν ὠραίων διὰ τὴν ὑπὸ Λαῖου ἀρπαγὴν τοῦ Χρυσίππου. Τὴν Ἡλιν δὲ πάντως φαίνεται ὑπαινιττόμενος ὁ Ἀριστοφάνης (Ὀρνιθ. 140), ἐνθα πρὸς τὸν ζητοῦντα Πεισθέταιρον τοιαύτην τινὰ πόλιν, «ὅπου ξυναντῶν μοι ταδί τις μέμψεται ὡσπερ ἀδι-

κηθείς παιδὸς ὠραίου πατῆρ· | καλῶς γ' ἐμοὶ τὸν υἱόν, ὃ Στιλ-
βωνίδη, | εὐρῶν ἀπιόντ' ἀπὸ γυμνασίου λελουμένον, | οὐκ ἔκυ-
σας, οὐ προσεῖπας, οὐ προσηγάγου, | οὐκ ὠρχιπέδησας, ὦν ἐμοὶ
πατρικὸς φίλος» | — ὁ Ἐποψ ἀποκρίνεται, «τί οὐ τὸν Ἥλειον
Λέπρεον οἰκίζετον;»

§ 7. Ἐν Θηβαίῃς δέ, εἰ καὶ ἡ παιδευσις ἀνέλαβεν εὐγενέ-
στερον χαρακτήρα καὶ προέκυπτεν ἐξ αὐτῆς πνευματικωτέρα τις
φιλία καὶ ἐνθουσιώδης ἠρωϊσμός, φαίνεται, ὅτι οὐχ ἥττον οὐδα-
μῶς ἀπεκλείετο καὶ ἡ ἰδέα ὑλικοῦ ἔρωτος· ἐκεῖ μάλιστα ὅλως
ἀπροκαλύπτως συνήπτετο ὅλον γαμικὴ τις σχέσις καὶ συζυγικὴ
μεταξὺ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων, καὶ ἡ τοιαύτη σχέσις οὐδαμῶς
φαίνεται ἀσυμβίβαστος μετὰ τῆς πνευματικωτέρας διὰ τὸν αὐτὸν
λόγον, ὡς ἐν τῇ συζυγικῇ σχέσει ἀνδρὸς καὶ γυναικός, οὐ μόνον
συμβιβάζονται ἀμφότεραι, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτοῦσιν ἀλλήλας. Διὰ
τοῦτο ἡ Θηβαϊκὴ παιδευσις, εἰ καὶ διεσύρετο πρότερον, ἐκτῆ-
σατο ὁμῶς διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Θηβαίου Τοργίδα συσταθέντος καὶ
παιδευθέντος ἱεροῦ λόχου, ὅστις ἀντικρὺς λέγεται ὅτι συνίστατο ἐξ
ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων, ἐπισημότητά τινα, ὡς τὸ κυριώτατον ἐλα-
τήριον τοῦ ἠρωϊσμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ, μετ' οὗ ὑπερησπίσαντο
τῆς πολλαχῶς προσβαλλομένης πατρίδος. Ἐπαναλαμβάνομεν,
ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώθη, τὸ περὶ τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ ἀγωνι-
σαμένου Ἱεροῦ Λόχου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου ἐν αἰσθήματι
θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἠρωϊσμὸν αὐτῶν ἐκφωνηθέν. Οὗτος, ἐπιθεω-
ρῶν μετὰ τὴν μάχην τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης Θη-
βαίους, ἔστη καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐν ᾧ συνέπεσε «κείσθαι
τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπληντηκότας ταῖς σαρίσσαις ἅπαντας
τοῖς στέρνοις, ἐν ὅπλοις μετ' ἀλλήλων ἀναμειγμένους, θαυμάσας
καὶ πυθόμενος, ὡς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἶη
λόχος, ἐδάκρυσεν καὶ εἶπεν, «Ἀπόλοιτο κακῶς οἱ τούτους τι ποι-
εῖν, ἢ πάσχειν αἰσχρὸν τι ὑπονοοῦντες.» (Πλουτάρχ. Πελοπ.
18). Τοῦτο δὴ καὶ κατέπεισέ τινας, ὅπως ἀποτρέψωσι πᾶσαν κη-
λίδα αἰσχροτήτος ἀπὸ τοῦ Θηβαϊκοῦ ἔρωτος ἐν γένει. Ἀλλ' ἐὰν ὁ
Φίλιππος κατηράσατο τῶν ὑπονοοούντων, ἡ ὑπόνοια ὁμῶς ὑπῆρ-
χεν καὶ βεβαίως εἶχεν αὐτῇ ἱκανὰ δεδομένα καὶ ἦν κοινὴ γνώμη,